

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-7-71-62>

УДК 343.98

Молчанова В.П.

судовий експерт

Одеський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Стаття присвячена виникненню, становленню та розвитку системи експертних установ України. Розглянуті питання розвитку судової експертизи. Розкрито теоретичні та практичні аспекти діяльності науково-дослідних експертно-криміналістичних установ, стан судової експертизи на сьогоднішній день. Викладена коротка історія розвитку судово-експертних установ в Україні та в зарубіжних країнах, які пройшли шлях від перших кабінетів науково-судових експертизи до сучасних центрів, науково-дослідних інститутів та лабораторій. Також розглянуті поняття та структура судової експертизи; використання судової експертизи в сучасному житті як потужний допоміжний механізм на шляху руху до цивілізованих методів боротьби зі злочинною приступністю.

Ключові слова: судова експертиза, криміналістика, експертні дослідження, судово-експертні установи, науково-дослідні установи.

Molchanova Valentyna

Forensic Expert

Odesa Scientific-Research and Forensic Science Center
of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

DEVELOPMENTAL HISTORY OF FORENSIC ANALYSIS

Summary. This paper concentrates on origin, formation and development of expert institutions system in Ukraine. The paper studies the matters of forensic analysis origin and development since ancient times, Ancient Rome and Justinian the Byzantine emperor. We have provided insights into theoretical and practical aspects of activity of scientific research establishments of expert institutions and the state of forensic analysis at present. In this paper, we've set forth a timeline of forensic expert institutions in Ukraine and foreign countries, which have run the gamut, from the first offices of scientific-forensic analysis to the modern centers, scientific research establishments and laboratories. We've studied expert knowledge commonly used in different fields of science in the form of forensic analysis in order to clarify whether the circumstances are subjected to analysis in cases being examined by the preliminary investigation bodies or law courts. Also, we've studied terms and structure of forensic analysis, which consists of different laboratories and departments: the laboratory of motor-technical analysis and vehicle forensic processing: motor-technical analysis department; vehicle forensic processing and accompanied registrations department; materials, substances and products research laboratory; department for analysis of drugs, psychotropic substances, their analogs and precursors; department for physical and chemical analysis; laboratory of biological analysis and registration: biological analysis department; department for registration of human genetic characters; laboratory for product, gemological and economic analysis: department for product and gemological analysis; department for economic analysis; laboratory for construction, land analysis and valuation activities: department for construction analysis and valuation activities; department for land analysis and valuation activities; laboratory for computer forensic and telecommunicational analysis: computer forensic department; telecommunicational analysis department; laboratory for IT analysis: department for audio and video analysis; department for art, psychological analysis and intellectual property asset analysis; department for phototechnical and portrait analysis; laboratory for criminalistics analysis and registration: department for dactyloscopic analysis and registration; department for handwriting analysis, technical analysis of documents and registration; department for trace evidence analysis and registration; laboratory for weapons certification analysis and registration: weapons certification department; weapons analysis department; ballistic registration department. The use of forensic analysis in modern life as a powerful auxiliary mechanism on the way to civilized methods of combating organized crime activities.

Keywords: forensic analysis, forensic science, forensic studies, forensic expert institutions, scientific research establishments.

Постановка проблеми. Сучасна практика свідчить про те, що в результаті криміналізації більшості галузей в країні виникає проблема боротьби з правопорушеннями і злочинами. Призупинити, локалізувати і перемогти їх зможуть тільки професійні фахівці, які володіють спеціальними знаннями в різних галузях діяльності.

Говорячи про витoki використання спеціальних знань при тому чи іншому дослідженні, слід зазначити, що воно почалося досить давно, коли судової експертизи як науки і інституту ще не і-

снувало. Як свідчать різні літературні джерела, ще в Стародавньому Римі проводилися дослідження золотих монет, а в Стародавній Індії та Китаї, не знаючи будь-яких основ експертизи, люди вміли «читати» сліди і по ним висежувати ворога [1].

Розвиток науки і техніки позитивно діє на розкриття і розслідування злочинів. Все ширше використовуються спеціальні знання з різних областей науки в формі судової експертизи для з'ясування, чи підлягає доведенню обставини у справах, що перебувають у провадженні органів попереднього розслідування або суду. Одним

з важливих умов успішного попередження, розкриття та розслідування злочинів є процесуальне забезпечення судово-слідчої практики, ефективне використання сучасних досягнень науки в галузі судової експертизи і криміналістики.

Розвитку судової експертизи сприяла наявність ряду чинників: використання досягнень науково-технічного прогресу, прагнення до постійного залучення знань з неюридичних наук (технічних, природничих, суспільних), а також трансформація цих знань в судову експертизу

Криміналістика та судова експертиза, що виникли більш ніж сто років тому в результаті потреб судово-слідчої практики, а також експертні криміналістичні установи в своєму розвитку завжди були пов'язані з діяльністю органів правопорядку і орієнтовані на боротьбу зі злочинністю, в першу чергу, експертне забезпечення процесу профілактики, розкриття і розслідування злочинів. Поштовхом для виникнення криміналістичної науки стала поява в XIX столітті в Німеччині, Франції, Англії, США, інших країнах нового для того часу феномену, – організованої злочинності – і нездатність каральних органів протистояти їй. Таким чином, створилася система, яка об'єднала зусилля правоохоронних органів і науки з метою дати відсіч злочинності нового зразка [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїх публікаціях сучасні вчені, експерти-практики, такі як: Кофанов А.В., Камлик М.І., Мумінова-Савіна Г.Г., Романов В.В., та ін. створили значний потенціал щодо організації та сучасного розвитку науково-дослідних експертно-криміналістичних установ України [3; 4]. Однак, незважаючи на велику значимість розробок в даному напрямі актуальним залишається питання про історичні аспекти появи та розвитку судової експертизи, як галузі науки.

Метою статті є аналіз причин виникнення та узагальнення історичної інформації розвитку і становлення судової експертизи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Починаючи з часів візантійського імператора Юстиніана, V – VI століття, в законодавстві знаходило закріплення дослідження почерку в судових цілях. У Росії вже в XV столітті порівняння рукописів використовувалося при встановленні справжності документів. Пізніше, в зведенні законів Російської імперії 1857 р вказувалося, що розгляд і звірення почерків проводиться за призначенням суду, таке дослідження доручалося секретарям людних місць, вчителям чистописання або іншим викладачам.

У XVII столітті вивченням письма стали займатися графологи, які прагнули встановити по почерку характер людини. Засновником графології вважається француз Мішон. XIX – XX століття відзначені працями по графології французьких криміналістів А. Бертильона і Е. Локара. Вітчизняна доктрина того часу представлена Е.Ф. Буринським, який вперше звернув увагою на взаємозв'язок між фізіологічними особливостями людини і його почерком. Розквіт судового почеркознавства випадає на 1970-1990-ті XX століття, тоді були зроблені вдалі спроби встановлення статі, віку і навіть освіти виконавця рукопису [4].

Розробка і систематизація засобів і методів збору доказів, організації і планування розслідування, пов'язані з ім'ям австрійця за походженням, викладача університету в Чернівцях Ганса Гросса. Саме його «Керівництво для судових слідчих, чинів жандармерії і поліції» (1892 рік) стало основою методики розкриття та розслідування ряду важких злочинів. До речі, вперше введений ним в користування в кінці XIX століття термін «криміналістика» (від лат. Crimen – злочин).

Першими експертними криміналістичними установами вважаються бюро ідентифікації, які створювалися при поліцейських префектурах ряду столичних міст Європи, а пізніше – поліцейські лабораторії.

Дактилоскопичний метод ідентифікації людини в криміналістиці бере свій початок ще в 1896-1897 роках, коли він був введений в кримінально розшукових закладах Аргентини, Британської Індії, Бразилії, Чилі, Німеччини та інших країн. До речі, в Києві, першим в Російській імперії, в грудні 1904 року саме при пошуковому відділенні Київської міської поліції був створений дактилоскопичний відділ, який забезпечував реєстрацію злочинців і проведення дактилоскопичних досліджень [2].

Історія криміналістики і судової експертизи радянського періоду починалася зі спаду в цій сфері діяльності: після жовтневого перевороту були ліквідовані поліцейські кримінально-реєстраційні заклади, припинили діяльність кабінети судової експертизи.

На процес судочинства в Росії і розвиток судових експертиз істотний вплив зробила Судова реформа 1864 року. Вона регламентувала процес попереднього розслідування, отримання та фіксації доказів, зумовила необхідність більш широкого використання наукових знань при розгляді кримінальних і цивільних справ.

У російському законодавстві більш-менш розгорнуті і систематизовані формулювання щодо регламентації експертизи з'явилися лише в XIX ст.

На початку XX ст. в Росії почали створюватися установи та служби, призначені виключно для проведення експертиз. У 1912 р в Києві і в 1914 р. в Одесі були відкриті кабінети науково-судової експертизи. Зі створенням цих структур значно активізувався процес формування судово-експертних галузей знань як спеціалізованої наукової бази експертних досліджень.

Законодавець регламентація судових експертиз та необхідність забезпечення виробництва їх на належному рівні вимагали створення спеціалізованих державних науково-дослідних установ. У цих умовах постановою Ради Народних Комісарів Української РСР від 10 липня 1923 року були засновані в Харкові, Києві та Одесі обласні кабінети науково-судової експертизи і затверджено положення про них. Але перше положення про кабінети науково-судової експертизи регулювало тільки обмежене коло питань діяльності цих кабінетів [4].

Відродження, а точніше створення експертної, або, як її тоді називали, науково-технічної служби в органах внутрішніх справ України припадає на 1923 рік. В цьому році в Головному управлінні міліції з метою експертного

та техніко-криміналістичного забезпечення потреб оперативних служб в розслідуванні та розкритті злочинів був створений науково-технічний кабінет.

Сучасний етап історії експертної служби України бере свій початок в 1945 році, коли при оперативному відділі Управління міліції Міністерства внутрішніх справ УРСР було створено науково-технічне відділення, яке очолив Коротич С.І.

З роками організаційна побудова експертно-криміналістичних підрозділів змінювалася. У 1948 році був створений самостійний Науково-технічний відділ Управління міліції МВС УРСР, до складу якого увійшли перші випускники факультету експертів-криміналістів Вищої офіцерської школи СРСР, розташованого в м Черкизов Московської області Російської Федерації. З 1970 року Науково-технічний відділ, який на той час очолював полковник внутрішньої служби Малишев В.М., перебував у складі створеного Оперативно-технічного управління Міністерства внутрішніх справ УРСР [2].

У листопаді 1981 року стали самостійними окремі підрозділи, в тому числі і експертний. На його основі було створено Експертно-криміналістичне управління з відповідними підрозділами в територіальних органах.

Крім того, в 1992 році був створений Центр криміналістичних досліджень Міністерства внутрішніх справ України. Це був суто практичний підрозділ, у складі якого функціонували відділи: дослідження грошей і документів; балістичних, дактилоскопічних, фізико-хімічних, наркотичних та біологічних досліджень. З 1997 року Центр знаходився в підпорядкуванні Експертно-криміналістичного управління.

В процесі реалізації концепції реформування системи органів внутрішніх справ Постановами Кабінету Міністрів України від 06.05.1998 року № 617 створено Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, який об'єднав Експертно-криміналістичне управління, Центр криміналістичних досліджень і вибухотехнічна служба, і від 20.06.2000 року № 988 – експертну службу Міністерства внутрішніх справ України [2].

Згодом ще було багато зроблено заходів щодо вдосконалення діяльності інституту судової експертизи, хоча законодавець і стикався з проблемами законодавчого та нормативного регулювання, однак все ж судова експертиза, незважаючи на всі труднощі, зміцнювала свої позиції як необхідна база для отримання спеціальних знань у ході розслідування кримінальної справи.

На сьогоднішньому етапі розвитку країни на науково-дослідні установи судових експертів в Україні покладено обов'язок розробки наукових принципів і методів судової експертизи і проведення різних видів судових експертиз.

Експертиза – слово латинського походження від «*expertus*» – досвідчений, знаючий [3]. Судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [5].

Судова експертиза – процесуальна дія, що складається з проведення досліджень і дачі висновку експертом з питань, вирішення яких вимагає спеціальних знань в галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, і які поставлені перед експертом судом, суддею, органом дізнання, особою, яка провадить дізнання, слідчим або прокурором, з метою встановлення обставин, що підлягають доказуванню по конкретній справі [3].

З часу створення науково-дослідних установ судових експертів вимоги до їх діяльності з проведення експертних досліджень і науково-дослідницької роботи з кожним роком зростають. Це пояснюється тим, що з побудовою в Україні правової держави, проведення експертних досліджень речових доказів, які проходять по кримінальних справах, врегульовано нормами кримінально-процесуального законодавства України, яке дає гарантію захисту особи як учасника кримінального процесу, від можливого необ'єктивного дослідження обставин, які впливають на встановлення істини у справі. Відповідно до прийнятого наказу 03 листопада 2015 року № 1343 «Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України», в завдання експертних науково-дослідних установ входять:

- здійснення судово-експертної діяльності;
  - забезпечення залучення працівників Експертної служби МВС до досудового розслідування та судового розгляду;
  - у межах компетенції проведення експертних досліджень на договірних засадах з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених Законом України «Про судову експертизу» [5];
  - проведення сертифікаційних та інших випробувань, а також оцінки відповідності продукції, процесів і послуг, виконання інших робіт у межах своєї компетенції;
  - проведення відповідно до законодавства оцінки майна, майнових прав та здійснення професійної оціночної діяльності;
  - забезпечення функціонування обліку знарядь кримінальних правопорушень та інших об'єктів;
  - забезпечення функціонування інформаційно-пошукових систем, обробка персональних даних у межах повноважень, визначених законом, забезпечення режиму доступу до інформації;
  - здійснення спеціальних вибухотехнічних робіт з пошуку і знешкодження вибухонебезпечних предметів, пристроїв, що використовуються в терористичних цілях;
  - підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників Експертної служби МВС як судових експертів, спеціалістів-криміналістів і спеціалістів-вибухотехніків [6].
- Експертна служба Міністерства внутрішніх справ відповідно до покладених на неї завдань:
- здійснює організаційно-управлінське та науково-методичне забезпечення судово-експертної діяльності, у тому числі розробляє методики проведення судових експертиз, стандарти, технічні регламенти, державні класифікатори, методичні рекомендації, довідкові посібники, програмні продукти;
  - проводить судову експертизу в кримінальному, виконавчому провадженні, адміністра-

тивних, цивільних та господарських справах, справах про адміністративні правопорушення, а також забезпечує в установленому порядку участь спеціалістів Експертної служби МВС в слідчих (розшукових) діях;

- проводить експертні дослідження на догвірних засадах з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб з урахуванням обмежень, передбачених Законом України «Про судову експертизу» [5];

- проводить оцінку майна, майнових прав та здійснює професійну оціночну діяльність у межах повноважень, визначених законодавством України;

- виконує інші роботи та надає платні послуги відповідно до законодавства України;

- веде базу даних реєстру атестованих судових експертів Експертної служби Міністерства внутрішніх справ, передає в установленому порядку інформацію до державного Реєстру атестованих судових експертів;

- організовує роботу Експертно-кваліфікаційної комісії Міністерства внутрішніх справ з проведення атестації, присвоєння особам та позбавлення осіб кваліфікації судового експерта і кваліфікаційних класів судового експерта, а також роботу з надання та позбавлення права участі як спеціаліста в проведенні слідчих (розшукових) дій, надання, позбавлення та підтвердження права самостійного проведення спеціальних вибухотехнічних робіт та видає відповідні свідоцтва;

- здійснює інформаційно-аналітичне забезпечення, обробку персональних даних, складає статистичну звітність, забезпечує режим доступу до інформації;

- забезпечує функціонування обліку знарядь кримінальних правопорушень та інших об'єктів;
- здійснює наукову та науково-технічну діяльність в галузі судової експертизи;

- проводить сертифікаційні та інші види випробувань, а також оцінку відповідності продукції, процесів та послуг;

- розробляє та вносить у встановленому порядку пропозиції щодо вдосконалення законодавства та нормативно-правової бази;

- здійснює виявлення, експертний огляд, розрядження, транспортування та знешкодження вибухонебезпечних предметів, пристроїв, що використовуються в терористичних цілях;

- організовує розгляд звернень громадян відповідно до Закону України «Про звернення громадян» з питань, що належать до її компетенції;

- взаємодіє з вітчизняними та іноземними підприємствами, установами і організаціями з метою обміну досвідом роботи з питань, що належать до її компетенції;

- організовує і бере участь у проведенні семінарів, «круглих столів», форумів, інших заходів;

- здійснює інші повноваження, передбачені законодавством України [6]. Тобто надання допомоги у розвитку наукової і методичної бази судової експертизи, використання її, в експертній практиці.

Експертно-криміналістична служба Міністерства внутрішніх справ України входить в блок кримінальної міліції та складається з експертно-криміналістичних підрозділів, до яких від-

носяться Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України (ДНДЕКЦ) та регіональні науково-дослідні експертно-криміналістичні центри (НДЕКЦ).

Науково-дослідні експертно-криміналістичні центри є самостійними структурними підрозділами Міністерства внутрішніх справ. У своїй діяльності керуються нормативно правовим законодавством: Конституцією України, законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства України, наказами Міністерства внутрішніх справ України, тощо [6].

Організаційно-методичне керівництво науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів здійснює Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України [5].

До складу Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України входять наступні підрозділи [7], в яких проводяться експертно-криміналістичні дослідження:

1. Лабораторія авто технічних досліджень та криміналістичного дослідження транспортних засобів:

- відділ авто технічних досліджень;
- відділ криміналістичного дослідження транспортних засобів і реєстраційних документів, що їх супроводжують.

2. Лабораторія досліджень матеріалів, речовин і виробів:

- відділ досліджень наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів;
- відділ фізико-хімічних досліджень.

3. Лабораторія біологічних досліджень та обліку:

- відділ біологічних досліджень;
- відділ обліку генетичних ознак людини

4. Лабораторія товарознавчих, гемологічних, економічних досліджень:

- відділ товарознавчих та гемологічних досліджень;
- відділ економічних досліджень.

5. Лабораторія будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності:

- відділ будівельних досліджень та оціночної діяльності;

- відділ земельних досліджень та оціночної діяльності.

6. Лабораторія комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень:

- відділ комп'ютерно-технічних досліджень;
- відділ телекомунікаційних досліджень.

7. Лабораторія досліджень у сфері інформаційних технологій:

- відділ досліджень звуко- та відеозапису;
- відділ мистецтвознавчих, психологічних досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності;

- відділ фототехнічних та портретних досліджень.

8. Лабораторія криміналістичних видів досліджень та обліку:

- відділ дактилоскопічних досліджень та обліку;

- відділ почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку;
  - відділ трасо логічних досліджень та обліку.
9. Лабораторія досліджень сертифікації зброї та обліку:
- відділ сертифікації зброї;
  - відділ досліджень зброї;
  - відділ балістичного обліку.

Одним з основних напрямків в діяльності експертно-криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ є ведення ними криміналістичних обліків – який сприяє в найкоротші терміни розкрити неочевидні злочини.

Криміналістичний облік – це система реєстрації, систематизації та зосередження об'єктів

або відомостей, про них за їх ідентифікаційними ознаками з метою використання облікових даних для розкриття та попередження злочинів, яка ґрунтується на наукових даних і узагальненнях практики боротьби зі злочинністю [1].

Висновки. В результаті написання статті, з'ясувалося, що судова експертиза виникла в результаті потреб судово-слідчої практики. Експертиза в своєму розвитку пройшла кілька історичних етапів, і не завжди це був рух вперед. Майже до кінця 40-х років минулого століття тривали дискусії щодо визнання або невизнання її як самостійної науки. В результаті ця наука довела свою самостійність і подальший розвиток лише зміцнило її практичну значимість.

Список літератури:

1. Шепітька В.Ю. Криміналістика: 2-ге видання. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре»; 2004. 728 с.
2. Історія виникнення криміналістики та функціонування експертних підрозділів в системі Міністерства внутрішніх справ. URL: <https://dndekc.mvs.gov.ua/про-дндекц/історія-підрозділу/> (дата звернення: 29.07.2019).
3. Камлик М.І. Судова бухгалтерія: 5-те видання. Київ : Атіка, 2007. 552 с.
4. Кюфанов А.В. Место и роль научно-исследовательских экспертно-криминалистических учреждений Украины (50-90-х годов XX-го века) в профессиональной подготовке судебных экспертов. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1560/1/07kavpse.pdf> (дата звернення: 29.07.2019).
5. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/4038-12/ed20170101> (дата звернення: 29.07.2019).
6. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 03.11.2015 № 1343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15> (дата звернення: 29.07.2019).
7. Офіційний сайт Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України. URL: <https://dndekc.mvs.gov.ua/про-дндекц/структура-дндекц/> (дата звернення: 29.07.2019).

References:

1. Shepitka V.Yu. (2004). Kryminalistyka: 2-he vydannia [Criminology: 2nd edition]. Kyiv : Concern «Vidavnichii Dim «In Yure», 728 p. (in Ukrainian).
2. Istoriia vynyknennia kryminalistyky ta funktsionuvannia ekspertnykh pidrozdiliv v systemi Ministerstva vnutrishnikh sprav [History of criminalistics and functioning of expert units in the Ministry of Internal Affairs]. Available at: <https://dndekc.mvs.gov.ua/про-дндекц/історія-підрозділу/> (accessed 29.07.2019).
3. Kamlik M.I. (2007). Sudova bukhhalteriiia: 5-te vydannia [Forensic Accounting: 5th edition]. Kiev : Atika, 552 p. (in Ukrainian).
4. Kofanov A.V. Mesto y rol nauchno-yssledovatelskykh ekspertno-krymynalystycheskykh uchrezhdeniy Ukrainy (50-90-kh hodov KhKh-ho veka) v professyonalnoi podhotovke sudebnykh ekspertov [The place and role of the scientific-research expert-forensic institutions of Ukraine (50-90-ies of the XX-th century) in the professional training of forensic experts]. Available at: <http://eprints.zu.edu.ua/1560/1/07kavpse.pdf> (accessed 29.07.2019).
5. The Law of Ukraine (February 25, 1994). Pro sudovu ekspertyzu № 4038-XII [On Judicial Examination No. 4038-XII]. Kyiv: Verkhovna Rada of Ukraine. (Editorial series “The Law of Ukraine”). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/4038-12/ed20170101> (accessed 29.07.2019).
6. Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine (November 3, 2015). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ekspertnu sluzhbu Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy: Nakaz MVS Ukrainy № 1343 [On Approval of the Regulation on the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 1343]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15> (accessed 29.07.2019).
7. Ofitsiyniy sait Derzhavnogo naukovo-doslidnogo ekspertno-kryminalistychnoho tsentru Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy. Available at: <https://dndekc.mvs.gov.ua/про-дндекц/структура-дндекц/> (accessed 29.07.2019).